

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο παρών τόμος είναι αποτέλεσμα μιας ιστορικής έρευνας για τις σχέσεις πολιτικών κομμάτων και κοινωνικών συμμαχιών στην Ελλάδα, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στη μεταπολεμική περίοδο. Η δημοσίευση της μελέτης θα ολοκληρωθεί με την έκδοση ενός δεύτερου τόμου που αναφέρεται στην πολιτική σκηνή, τους κοινωνικούς αγώνες, τα κόμματα και τις κοινωνικές συμμαχίες της περιόδου 1974-1985. Οι θεωρητικές έννοιες που χρησιμοποιούνται και εδώ, εκτίθενται αναλυτικά στο πρώτο τμήμα του δεύτερου τόμου (βλέπε προσωρινά Βερναρδάκης & Μαυρή 1987α, 1987β).

Αρχικά, η αναφορά στις προδικτατορικές πολιτικές δυνάμεις είχε ως στόχο να περιγράψει, συνοπτικά, τις πολιτικές και κοινωνικές προϋποθέσεις της υπό εξέταση μεταπολιτευτικής περιόδου. Στην πορεία της έρευνας, όμως, η ανάλυση ξέφυγε από το πλαίσιο των προθέσεων και εκτάθηκε πέρα από τα όρια ενός εισαγωγικού κεφαλαίου. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην απόφαση της χωριστής δημοσίευσης του τμήματος που αφορά στην προδικτατορική περίοδο. Βέβαια, η παρούσα εργασία δεν παύει να είναι γραμμένη από την οπτική της «Μεταπολίτευσης», δηλαδή της εποχής που διανοίγεται για την ελληνική κοινωνία με την κατάρρευση της δικτατορίας (1974). Η προδικτατορική περίοδος, δηλαδή, δεν αποτελεί το καθεαυτό αντικείμενό μας, χωρίς αυτό να μας απαλλάσει από την ευθύνη για την ανάλυση που εκτίθεται. Τα θεωρητικά και πολιτικά συμπεράσματα που διατυπώνονται εδώ, συνιστούν προϋποθέσεις για την έρευνα της μεταδικτατορικής πολιτικής σκηνης, ή, διαφορετικά, τα ιστορικά προαπαιτούμενα για την κατανόησή της.

Αντικείμενο του βιβλίου αποτελούν οι βασικοί κομματικοί σχηματισμοί της μετεμφυλιακής-προδικτατορικής περιόδου, οι σχέσεις που διαμόρφωσαν, σε αυτήν την περίοδο, με τις κοινωνικές δυνάμεις και τις καμπές του κοινωνικού ανταγωνισμού, η θέση που καταλαμβάνουν μέσα στη συγκεκριμένη μορφή του κράτους. Επίσης, η ανάδειξη των παραγόντων εκείνων που

συνδέουν την προδικτατορική με τη μεταδικτατορική περίοδο, σε ό,τι αφορά στη συγκρότηση των δύο βασικών κοινωνικών συμμαχιών και στην εξέλιξη της πολιτικής τους εκπροσώπησης. Αυτές οι πολιτικές εκφράσεις της πάλης των τάξεων, που διεξάγεται στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό της μεταπολεμικής περιόδου, εγγράφονται στις υλικές (κοινωνικές και πολιτικές) προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης, μέσα στην αντιφατική και καθόλου ευθύγραμμη σχέση «τομής-συνέχειας».

Η παρούσα μελέτη δεν αποτελεί εξαντλητική πραγμάτευση όλων των ιστορικών φαινομένων στα οποία αναφέρεται, ενώ αρκετές νύξεις που γίνονται πρέπει να θεωρηθούν προσωρινές. Ανοίγει απλώς αυτά τα θέματα, για τα οποία απαιτούνται σίγουρα εξειδικευμένες και αναλυτικές προσεγγίσεις. Ως τέτοια ζητήματα, που παραμένουν ανοικτά για την ιστορική έρευνα της προδικτατορικής περιόδου, θα επισημαίναμε ενδεικτικά: την ταξική βάση του ΕΑΜ και του αντιεαμικού μπλοκ, το ρόλο της εκκλησίας στην οργάνωση της κοινωνικής συμμαχίας των κυρίαρχων τάξεων, τη θέση της Μοναρχίας ως πόλου της κρατικής εξουσίας, τη δομή των πολιτικών κομμάτων, τις συνθήκες ζωής των λαϊκών τάξεων κλπ.

Όπως κάθε θεωρητική εργασία, έτσι και η παρούσα δεν προέκυψε με παρθενογέννηση. Διαμορφώθηκε σε θετική ή αντιθετική σχέση με την προϋπάρχουσα βιβλιογραφία, καθώς και με τα θεωρητικά σχήματα που έχουν κατά καιρούς προταθεί ως αναλυτικά εργαλεία για τη μελέτη του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Στο θεωρητικό επίπεδο, η ανάλυση τοποθετείται στον αντίποδα των θεωριών της «εξάρτησης», του πολιτικισμού, του κοινωνιολογισμού και του δομικισμού (στρουκτουραλισμού), που αποτελούν τα βασικά εμπόδια στην κατανόηση της ελληνικής πολιτικής. Αποδίδεται προτεραιότητα στην ανάλυση των ενδογενών κοινωνικών αντιθέσεων και στις μορφές του κοινωνικού ανταγωνισμού, υλικά αποτελέσματα των οποίων είναι τα κόμματα, η μορφή του κράτους, η μορφή της αντιπροσώπευσης, οι ιδεολογίες.

Ορισμένα κεφάλαια του βιβλίου έχουν δημοσιευτεί με τη μορφή άρθρων, σε μια πρώτη ανεπεξέργαστη και σε ορισμένα σημεία προβληματική μορφή, στο περιοδικό Θέσεις (Βεργαροδάκης & Μαυρή 1987β, 1987γ, 1988α, 1988β, 1989). Τα κείμενα εκείνα, εκτός των άλλων, διατηρούσαν σε σημαντικό βαθμό

χαρακτήρα πολεμικής, παρά επιστημονικής γραφής, χαρακτηρισ που στην παρούσα έκδοση επιδιώχθηκε να αμβλυνθεί. Το «δεδιασμένο» εκείνων των δημοσιεύσεων οφείλεται κυρίως στο στόχο να προκληθεί συζήτηση γύρω από τα σχετικά ζητήματα, στόχος που σε ένα μικρό βαθμό επιτεύχθηκε. Η σειρά αυτών των δημοσιεύσεων είναι, κοιτώντας εκ των υστέρων, ως ένα βαθμό, ακατανόητη ή χωρίς συνοχή. Και αυτό, διότι ακολουθήθηκε η αυθόρμητη πορεία της έρευνας και όχι η ορθή σειρά έκθεσης. Σήμερα, το υλικό εκείνο παρουσιάζεται περισσότερο επεξεργασμένο και διορθωμένο και, κυρίως, με αναδιαταγμένη τη σειρά έκθεσης. Η αναδιάταξη της ύλης έγινε αναγκαία όχι μόνο για τεχνικούς λόγους, αλλά διότι στην πορεία της έρευνας έγινε φανερό η μετατόπιση της προβληματικής, καθώς διασαφηνίστηκε η ιστορική σημασία των Ιουλιανών, που δεν ήταν δεδομένη στην απαρχή της έρευνας.

Η σειρά έκθεσης ακολουθεί το αφαιρετικό σχήμα: *κοινωνικό υπόβαθρο - πολιτικά κόμματα - αντανάκλαση στο κράτος*. Το βιβλίο αποτελείται από εννέα κεφάλαια. Στο εισαγωγικό κεφάλαιο, επιχειρείται η ανάλυση της βασικής τομής του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, που ως τέτοια θεωρείται η δεκαετία 1940-1950. Οι κοινωνικές και πολιτικές διαιρέσεις που διαμορφώνονται από τότε, θα αποτελέσουν το σημείο εκκίνησης της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας. Το εισαγωγικό κεφάλαιο παρουσιάζει και τις περισσότερες δυσκολίες, καθώς το αντικείμενό του αποτελεί από μόνο του ένα τεράστιο πεδίο, σε μεγάλο βαθμό ακόμη αδιερεύνητο επιστημονικά.

Στο επόμενο κεφάλαιο (κεφάλαιο πρώτο) εξετάζονται συγκεκριμένα οι σχέσεις εκπροσώπησης που διαμόρφωσε το ΚΚΕ στην κατοχή με το λαϊκό κοινωνικό μπλοκ, αλλά και η διάρρηξη τους στην επόμενη περίοδο του εμφυλίου, γεγονός ζωτικής σημασίας για την εμφάνιση του πολιτικού χώρου του «Κέντρου», καθώς και οι ιδεολογικές και προγραμματικές συνθήκες που θα σφραγίσουν την Αριστερά μετεμφυλιακά.

Αντικείμενο των επόμενων δύο κεφαλαίων (δεύτερου και τρίτου) είναι η συνοπτική παρουσίαση των συνθηκών ζωής στη μεταπολεμική ελληνική κοινωνία καθώς και η περιοδολόγηση των κοινωνικών αγώνων που εκτυλίσσονται.

Οι πολιτικές εκπροσωπήσεις των δύο κοινωνικών μπλοκ αποτελούν το αντικείμενο του τετάρτου και του πέμπτου κεφα-

λαίου. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στη μορφοποίηση και διατήρηση μιας πρωτοφανούς κοινωνικής-εκλογικής πόλωσης, χαρακτηριστικό γνώρισμα ολόκληρης της περιόδου και με καθοριστικές επιπτώσεις στη Μεταπολίτευση.

Επιστέγασμα της μελέτης αποτελεί η ανάλυση των Ιουλιανών, σημείο κορύφωσης της κοινωνικής έντασης που κυφορείται στη μετεμφυλιακή δεκαπενταετία (κεφάλαιο έκτο). Τα καταλυτικά αποτελέσματα της επαναστατικής έκρηξης στην πολιτική σκηνή εκτίθενται στο έβδομο κεφάλαιο. Τέλος, στο όγδοο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να εξαχθούν ορισμένα γενικά συμπεράσματα σχετικά με την αντιπροσώπευση, καθώς και τις μορφές της ιδεολογίας στην προδικτατορική Ελλάδα.

Το αρχικό ερέθισμα της έρευνας υπήρξε σίγουρα πολιτικό. Υπήρξε η προσωπική διάθεση, στο μεταίχμιο της μεταβατικής εποχής που διαδέχεται τη Μεταπολίτευση, να συμβάλουμε στον πολιτικό απολογισμό της περιόδου, στην πολιτική και στρατηγική επαναθεμελίωση της Αριστεράς. Και αυτό, αποτιμώντας, στο μέτρο των δυνατοτήτων μας, την ιστορική της διαμόρφωση και φυσιογνωμία, την παρουσία της στους κοινωνικούς ανταγωνισμούς, τις αντιφάσεις και τις ανεπάρκειές της, τη θέση της στο κομματικό σύστημα. Στο ύψος του βιβλίου, ο αναγνώστης δε θα δυσκολευθεί να αναγνωρίσει τις επιρροές μιας προηγούμενης πολιτικής συγκυρίας και την οπτική μιας αντίστοιχης πολιτικής στράτευσης. Δεν επιλέξαμε ούτε την οδό της ακαδημαϊκής έκθεσης, ούτε της πλήρους απάλειψης των θεωρητικών ή πολιτικών «καταλοίπων». Παρ' όλα αυτά, αν η συγγραφή του βιβλίου ξεκινούσε σήμερα θα ήταν αρκετά διαφορετική.

Κλείνοντας το προλογικό σημείωμα, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τον Ηλία Νικολακόπουλο για τις ουσιαστικές παρατηρήσεις του, αλλά και για το εκλογικό υλικό που ευγενικά μας παραχώρησε. Επίσης, ευχαριστούμε τον Ηλία Καφάογλου που επιμελήθηκε γλωσσικά την έκδοση, τη Μάγδα Κοτζιά που την υποστήριξε εκδοτικά και την Αλεξάνδρα Δρόσου που σχεδίασε το εξώφυλλο.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΑΡΧΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ

ΑΔΕΔΥ	Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων
ΑΚΕ	Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας
ΓΣΕΕ	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας
ΔΕ	Δημοκρατική Ένωσις
ΔΝΛ	Δημοκρατική Νεολαία Λαμπράκη
ΔΠ	Δημοκρατική Παράταξις
ΔΣΑ	Δημοκρατική Συνδικαλιστική Αλλαγή
ΔΣΕ	Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας
ΔΣΚ	Δημοκρατική Συνδικαλιστική Κίνηση
ΔΣΚ	Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (Κόμμα Γ. Παπανδρέου)
Ε.ΑΛ.	Εθνική Αλληλεγγύη
ΕΑΜ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΕΑΜ	Εργατικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΔΑ	Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
ΕΕΚ	Εθνικό Ενωτικό Κόμμα
ΕΚ	Ένωσις Κέντρου
ΕΚΚΕ	Επαναστατικό Κομμουνιστικό Κίνημα Ελλάδας
ΕΛΑΝ	Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό
ΕΛΑΣ	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΛΔ	Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας
ΕΠΕΚ	Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου
ΕΠΟΝ	Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων
ΕΡΓΑΣ	Εργατικός Αντιφασιστικός Συνασπισμός
ΕΡΕ	Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις
ΕΣ	Ελληνικός Συναγεραμός
ΕΤΑ	Επιμελητεία Του Αντάρτη
ΗΠΕ	Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων
ΚΒΦ	Κόμμα Βενιζελικών Φιλελευθέρων
ΚΔ	Κομμουνιστική Διεθνής
ΚΔΚΕ	Κομμουνιστικό Διεθνιστικό Κόμμα Ελλάδας

ΚΕ	Κεντρική Επιτροπή
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΕεσ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας εσωτερικού
ΚΚΣΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Σοβιετικής Ενωσης
ΚΝΕ	Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας
ΚΟΑ	Κομματική Οργάνωση Αθήνας (του ΚΚΕ)
ΚΠ	Κόμμα Προοδευτικών
ΚΠΕ	Κεντρική Πανελλήνια Επιτροπή
ΚΦ	Κόμμα Φιλελευθέρων
ΛΚ	Λαϊκόν Κόμμα
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
ΟΚΝΕ	Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαιών Ελλάδας
ΟΠΛΑ	Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών
ΠΑΚ	Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΠΓ	Πολιτικό Γραφείο
ΠΠΣΠ	Πανελλήνια Πανσπουδαστική Συνδικαλιστική Παράταξη
ΠΠΕΑ	Προσωρινή Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης
ΠΠΕΥ	Πανελλήνια Ένωση Δημοσίων Υπαλλήλων
ΡΑΝ	Ρωμυλία - Αυλών - Νήσοι
ΣΕΟ	Συνεργαζόμενες Εργατοϋπαλληλικές Οργανώσεις
ΣΚ	Σοσιαλιστικό Κόμμα
ΦΙΔΗΚ	Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κέντρο

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

40ΧΑ	40 χρόνια αγώνες, έκδοση του ΚΚΕ
60ΧΑ	60 χρόνια αγώνες, έκδοση του ΚΚΕ
ΕΑ	Η Εαμική Αντίσταση, επιστημονικό συμπόσιο του ΚΜΕ
ΕΑΔΕ	Εθνική Αντιδικτατορική Δημοκρατική Ενότητα
ΕΘ	Ελληνικά Θέματα
ΕΚΚΕ	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΙΛΟ	International Labour Office
ΚΕΑ	Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης, εκδ.ΣΕ
ΚΕΠΕ	Κέντρο Προγραμματισμού Και Οικονομικών Ερευνών
ΚΟΜΕΠ	Κομμουνιστική Επιθεώρηση
ΚΟΜΘΕΠ	Κομμουνιστική Θεωρία και Πολιτική
ΝΕΠΚ	Ντοκουμέντα του Ελληνικού Προοδευτικού Κινήματος
ΝΖ	Νίκος Ζαχαριάδης
ΟΕCD	Organisation for Economic Co-operation and Development
ΟΕΠ	Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός
Πρακτικά ΣτΣ	Πλήρη Πρακτικά Συμβουλίου του Στέμματος (1-2/9/1965)
ΣΙΕΑ	Συμπόσιο του ΚΜΕ για την ιστορία της Εθνικής Αντίστασης
ΣΣ	Σημείωση Συντακτών
σσ.	Σύνολο Σελίδων